

Czy sztuczna inteligencja oraz inne technologie informatyczne pomogą w dostępie do wymiaru sprawiedliwości osobom ze szczególnymi potrzebami?

Will Artificial Intelligence and Other IT Technologies Be Able to Improve an Access to Justice for People with Special Needs?

The authors address the issue of access to justice for people with special needs – primarily people with disabilities. Based on an analysis of the law and the empirical experience of one of the Authors in dealing with the common courts, the authors offer suggestions for change. According to them, a way to improve the access to the courts using information technology, including AI, would be adopting a human-centered vision of AI based on a system of human rights.

Zbigniew Więckowski

*doktor nauk prawnych
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie*

ORCID – 0000-0001-7753-3743
e-mail: z.wieckowski@uksw.edu.pl

Grzegorz Kubalski

magister prawa

ORCID – 0000-0002-6977-2258
e-mail: kubalskig@o2.pl

Słowa kluczowe:
dostępność, osoby ze szczególnymi
potrzebami, AI, niepełnosprawność

Key words:
accessibility, people with special needs, AI,
disability

<https://doi.org/10.36128/priv.vi42.546>

1. Wstęp

Zgodnie z komunikatem Centrum Badania Opinii Społecznej opublikowanym w lipcu 2022 roku, w czerwcu 2022 r. ponad połowa dorosłych respondentów (55 %) negatywnie oceniała działanie wymiaru sprawiedliwości w Polsce, choć najczęściej były to oceny umiarkowanie negatywne. Tylko nieco ponad jedna czwarta (28 %) wypowiedziała się pozytywnie – głównie umiarkowanie¹. Coraz większa powszechność rozwiązań informatycznych daje szansę nie tylko na zwiększenie aktywnego udziału w systemie wymiaru sprawiedliwości osobom

1 Centrum Badania Opinii Społecznej, Komunikat z Badań, Społeczne oceny wymiaru sprawiedliwości, nr 95/2022, 4.

niepełnosprawnym, starszym, zamieszkałym daleko od siedziby sądu, ale i poprawy społecznego odbioru wymiaru sprawiedliwości. Zastosowanie technologii informatycznych może uczynić procesy sądowe bardziej efektywnymi, sprawnymi i mniej kosztownymi. Usługi informatyczne świadczone przez sądy powinny zostać jednak uproszczone do tego stopnia, aby użytkownicy nie potrzebowali zaawansowanych umiejętności informatycznych². Systemy wykorzystujące sztuczną inteligencję mogą przynieść korzyści nie tylko w postaci usprawnienia i przyspieszenia obsługi sądowej, ale mogą również obniżyć koszty administracyjne, zwiększyć przejrzystość, pomóc w wykrywaniu anomalii lub nadużyć oraz zmniejszyć ryzyko korupcji³.

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich opublikowało w 2016 roku raport *Dostęp osób z niepełnosprawnościami do wymiaru sprawiedliwości – analiza i zalecenia*⁴. Już ponad sześć lat temu wskazano, że postępowaniem w zakresie dostępu osób z niepełnosprawnościami do wymiaru sprawiedliwości jest częściowa cyfryzacja, w tym wprowadzenie tzw. sądów elektronicznych w ramach postępowania cywilnego oraz rozwój systemu elektronicznych protokołów. W raporcie zwrócono jednak uwagę, że mimo upływu terminu wyznaczonego przepisami prawa, nie wszystkie serwisy wymiaru sprawiedliwości zostały dostosowane tak, że spełniają międzynarodowy standard dotyczący dostępności stron dla osób z niepełnosprawnościami⁵. Ponadto, w raporcie stwierdzono, że osoby z niepełnosprawnościami doświadczają różnego rodzaju barier, do tych najistotniejszych należą: stereotypowe postrzeganie osób z niepełnosprawnościami przez pracowników wymiaru sprawiedliwości, prawne konsekwencje ubezwłasnowolnienia w zakresie dostępu osób z niepełnosprawnością do sądu, brak poszanowania woli i preferencji osób z niepełnosprawnością intelektualną lub psychiczną, ograniczenia w zakresie możliwości składania oświadczeń woli przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub psychiczną, ograniczenia w zakresie możliwości bycia świadkiem

- 2 Ines Mergel, *Study on the impact of Digital Transformation on Democracy and Good Governance*, European Committee on Democracy and Governance (CDDG), CDDG(2021)4 Final, Strasbourg, 26 July 2021, 38, <https://www.coe.int/en/web/good-governance/-/cddg-releases-a-study-on-the-impact-of-digital-transformation-on-democracy-and-good-governance>. [dostęp: 20.11.2022].
- 3 Arundhati Singh, „An Overview of Artificial Intelligence and Law” *International Journal of Law Management & Humanities*, vol. 4 (2021): 1435-1436.
- 4 *Zasada równego traktowania. Prawo i praktyka*, nr 7 (2016). <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/dostep-osob-z-niepelnosprawnościami-do-wymiaru-sprawiedliwosci>. [dostęp: 22.11.2022].
- 5 Web Content Accessibility Guidelines WCAG 2.0., <https://www.w3.org/WAI/standards-guidelines/wcag/>. [dostęp: 19.11.2022].

przez osoby z niepełnosprawnościami, brak zastosowania instytucji „racjonalnego usprawnienia”⁶ w obszarze dostępu do wymiaru sprawiedliwości, trudności osób z niepełnosprawnościami w zakresie dostępu do informacji, trudności osób głuchych w zakresie korzystania z usług tłumacza języka migowego, ograniczenia w zakresie możliwości zatrudnienia i sprawowania kluczowych funkcji w wymiarze sprawiedliwości przez osoby z niepełnosprawnościami, niedostępność infrastruktury instytucji wymiaru sprawiedliwości dla osób z niepełnosprawnościami⁷.

Wiele aktów prawa międzynarodowego wskazuje jako podstawową wartość respektowanie godności każdego człowieka bez względu na jego cechy czy właściwości⁸. Pomimo, że obowiązują one już od kilkudziesięciu lat, uzasadniona wydaje się teza, że postępy w tej dziedzinie nie są w pełni zadowalające. Przykładowo w *Americans With Disabilities Act*⁹ podkreślono, że społeczeństwa zawsze miały tendencje do izolowania i segregacji osób z powodu ich niepełnosprawności, a obecnie, mimo pewnych postępów, jest to nadal znaczący oraz powszechny problem społeczny. W uzasadnieniu do ustawy o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami¹⁰ (dalej: ustawa o dostępności) wskazano, że izolacja i wykluczenie osób z niepełnosprawnościami, starszych oraz o obniżonej sprawności pozostaje problemem

-
- 6 Racjonalne usprawnienia oznaczają wszelkie zmiany w pracy lub w środowisku pracy, które są niezbędne, aby umożliwić osobie niepełnosprawnej wykonywanie swoich obowiązków i czynienie postępów w pracy. Więcej: https://europa.eu/youreurope/business/human-resources/equal-treatment-qualifications/reasonable-accommodation/index_pl.htm. [dostęp: 21.10.2022].
- 7 Ibidem, 73-79.
- 8 Zob. Wstęp oraz art. 1,2 i 22 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka [Bożena Gronowska, Tadeusz Jasudowicz, Cezary Mik, *Prawa człowieka – Wybór dokumentów międzynarodowych* (Toruń: TNOiK, 1999, 11); preambuła Międzynarodowego Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1997 r., nr 38, poz. 167); preambuła Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r., nr 38, poz. 169).
- 9 *Americans With Disabilities Act* of 1990, 42 U.S.C. § 12101 et seq. (1990). <https://www.ada.gov/pubs/adastatute08.htm>. [dostęp: 29.08.2022].
- 10 Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. 2019 poz. 1696).

polskiego społeczeństwa¹¹. Z kolei brak wiedzy o funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnościami wymieniany jest jako podstawowa bariera we wdrożeniu rozwiązań umożliwiających tym osobom pełny udział w życiu społecznym¹². Dzieje się tak pomimo tego, że przepisy regulujące podstawę programową nauczania w szkołach wymagają uwzględniania potrzeby funkcjonowania systemu ochrony praw człowieka¹³.

Prawa związane z zapewnieniem udziału osób z niepełnosprawnościami w życiu społecznym, na równi z innymi osobami mają zróżnicowany charakter. Jest wśród nich na przykład prawo uczestniczenia w życiu politycznym i publicznym i prawo do załatwiania spraw urzędowych z wykorzystaniem odpowiednich dla nich form komunikacji (art. 29 i 21 lit. B Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych)¹⁴. Obowiązek zapewnienia rozwiązań umożliwiających realizację tych praw ma charakter zasadniczy i podstawowy. Inaczej można natomiast ocenić prawo do opieki społecznej (art. 28 Konwencji), którego realizacja jest zależna, między innymi, od sytuacji ekonomicznej danego państwa. Pokrycie kosztów takich świadczeń pociąga wydatkowanie znacznie większych kwot niż na przykład zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami udziału w wyborach czy form komunikacji, które pozwalają na samodzielne załatwienie sprawy urzędowej. W tym miejscu, należy podkreślić, że nie sposób zgodzić się z poglądem, według którego prawa osób z niepełnosprawnościami do zapewnienia im dostępu do poszczególnych sfer życia społecznego, traktowane jako tak zwane prawo do dostępności, należy do tzw. praw drugiej generacji¹⁵. Przemawia za tym zarówno wspomniany wyżej zróżnicowany charakter praw należących do tej kategorii, jak i względnie na to, że taka generalizacja utrwałaby stereotypowe postrzeganie osób z niepełnosprawnościami jako obywateli drugiej kategorii. Dla porządku należy

-
- 11 <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3579>. [dostęp: 29.08.2022].
- 12 *Raport zbiorczy z monitoringu działań jednostek administracji centralnej pod kątem realizacji praw osób z niepełnosprawnościami*, Warszawa, marzec 2019 r., <https://www.pzg.org.pl/raport-zbiorczy-z-monitoringu-urzedow-centralnych/>, 104. [dostęp: 13.09.2022].
- 13 Zarządzenie nr 23 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 1992 r. w sprawie minimum programowego obowiązkowych przedmiotów ogólnokształcących.
- 14 Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169, sprostowanie Dz. U. z 2018 r. poz. 1217).
- 15 Hanna Markiewicz-Hoyda, „Prawna analiza koncepcji dostępności (accessibility)” *Państwo i Prawo*, nr 3 (2022).

również wskazać, że w doktrynie prawa stosowanie podziału praw człowieka na generacje został zakwestionowany¹⁶.

Celem niniejszego artykułu jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy współczesne technologie informatyczne, w tym sztuczna inteligencja dysponują potencjałem w zakresie poprawy dostępu do wymiaru sprawiedliwości osobom ze szczególnymi potrzebami. W artykule przyjęto praktyczne podejście w oparciu o empiryczne doświadczenia jednego z autorów.

2. Narzędzia technologiczne w służbie osób ze szczególnymi potrzebami

Postęp technologiczny, w tym dotyczący technologii cyfrowych, przynosi szansę na samodzielne życie osób z niepełnosprawnościami w wielu dziedzinach. Przedsiębiorstwa rynku cyfrowego wprowadziły do powszechnie używanych systemów operacyjnych i sprzętu komputerowego oraz urządzeń przenośnych rozwiązania pozwalające na ich obsługę w sposób inny niż standardowy, na przykład wyłącznie jedną ręką¹⁷. Osoby, dla których rozwiązania te są niewystarczające, mogą nabyć specjalistyczne urządzenia i oprogramowanie. Zastępują one myszkę i klawiaturę albo umożliwiają obsługę urządzenia za pomocą programu odczytującego tekst wyświetlony na ekranie (czytnik ekranu)¹⁸.

Korzystanie ze wspomnianych urządzeń oraz oprogramowania nie jest jednak jedynym koniecznym warunkiem umożliwienia osobom z niepełnosprawnościami dostępu do zasobów cyfrowych. Środowisko cyfrowe pozwala na tworzenie różnego typu rozwiązań. Nie każde z nich jest jednak, w sposób automatyczny, możliwe do wykorzystania przez użytkowników posługujących się wspomnianymi specjalistycznymi urządzeniami i oprogramowaniem. Konieczne jest stworzenie strony internetowej, aplikacji mobilnej czy oprogramowania zgodnie z określonymi standardami.

Idea opracowania wytycznych tworzenia stron internetowych w sposób zapewniający możliwość korzystania z nich przez jak najszersze grono użytkowników, w tym z niepełnosprawnościami, pochodzi od Tima Bernersa, pomysłodawcy usługi WWW¹⁹. Założył on w 1994 r. zrzeszenie World

16 Wojciech Brzozowski, Adam Krzywoń, Marcin Wiącek, *Prawa człowieka* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2019), 32.

17 Szerzej: Małgorzata Piątkowska, *Adaptacja stanowiska komputerowego dla osób niepełnosprawnych*, https://firr.org.pl/wp-content/uploads/2018/02/FIRR_adaptacja_stanowiska_komputerowego.pdf. [dostęp: 29.08.2022].

18 Ibidem.

19 <https://www.w3.org/Consortium/facts#history>. [dostęp: 01.09.2022]. Więcej: Agata Jałowiecka, „Pojęcie i stosowanie WCAG 2.1.”, [w:] *Prawo nowych technologii. sięga z okazji jubileuszu 20-lecia działalności Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji*

Wide Web Consortium (w skrócie W3C), które opracowało i aktualizuje standard dostępności treści internetowych WCAG (Web Content Accessibility Guidelines – w skrócie WCAG). Zgodnie z treścią tego standardu są to wytyczne dostępności treści internetowych na komputerach stacjonarnych, laptopach, tabletach i urządzeniach przenośnych. Wytyczne są podzielone na 3 poziomy, od A – podstawowego do AAA – najwyższego. Spełnienie wytycznych prowadzi do zwiększenia dostępności treści internetowych dla osób z niepełnosprawnościami, choć nie zaspokaja potrzeb wszystkich z nich. Powoduje też często zwiększenie użyteczności treści internetowych dla użytkowników w ogóle²⁰. W3C opracowało i opublikowało ponadto *Authoring Tool Accessibility Guidelines* (ATAG) – Wytyczne dostępności dotyczące narzędzi do tworzenia treści, np. CMS oraz *User Agent Accessibility Guidelines* (UAAG) Wytyczne dotyczą dostępności tzw. klienta użytkownika odnoszące się np. do przeglądarek internetowych, rozszerzeń przeglądarki, odtwarzaczy multimedialnych, czytników i innych aplikacji, które renderują treści internetowe^{21,22}.

W tym miejscu warto przywołać działalność Fundacji Widzialni²³. Jedną z aktywności podejmowanych przez Fundację jest audyt stron internetowych polskiej administracji na bazie opracowanej przez ekspertów metody oceny dostępności cyfrowej zgodnie z zasadami WCAG 2.1. Fundacja publikuje wyniki swoich badań w postaci raportu. Warto rozważyć stworzenie rekomendacji dla polskiego wymiaru sprawiedliwości w oparciu o wytyczne Fundacji, a następnie pozostawanie w gotowości do poddawania się audytom w w/w zakresie.

Koszty zapewnienia dostępności w dziedzinie cyfrowej są relatywnie małe w porównaniu z zapewnieniem dostępności architektonicznej. Ta ostatnia wymaga bowiem przebudowy budynków czy obiektów, w których znajdują się bariery uniemożliwiające lub utrudniające samodzielne korzystanie z nich przez osoby z niepełnosprawnością ruchową. Innego typu barierą

Elektronicznej i Studenckiego Koła Naukowego – Blok Prawa Komputerowego, red. Jacek Gołaczyński (Warszawa: C. H. Beck, 2022), 320-329.

- 20 Polskie tłumaczenie najnowszej wersji WCAG: <https://www.w3.org/Translations/WCAG21-pl-20210413/>. [dostęp: 01.09.2022].
- 21 <https://www.w3.org/WAI/standards-guidelines/atag/>. [dostęp: 01.09.2022].
- 22 <https://www.w3.org/TR/UAAG20/>. [dostęp: 01.09.2022].
- 23 Fundacja Widzialni od 2009 r. zajmuje się przeciwdziałaniem wykluczeniu cyfrowemu i społecznemu. Głównym celem Fundacji jest umożliwienie wszystkim obywatelom swobodnego dostępu do zasobów internetowych niezależnie od ich wieku, niepełnosprawności, zamożności, sprzętu i oprogramowania. Więcej: www.widzialni.org.

w tym procesie, która może jednak okazać się decydująca, jest brak umiejętności stosowania standardów WCAG przez informatyków. Obecne przepisy o szkolnictwie wyższym nie przewidują wydania rozporządzenia dotyczącego kształcenia w zakresie standardów WCAG na kierunkach studiów wyższych związanych z informatyką²⁴. W tej sytuacji uczelnie wyższe, w ramach swoich kompetencji do określania programu kształcenia, powinny uwzględnić tematykę standardu WCAG. W przeciwnym razie, Polska może pozostać poza globalnymi trendami. Wiodące podmioty rynku cyfrowego stosują bowiem wspomniane standardy, a także promują ich stosowanie i rozwijanie²⁵.

3. Zapewnianie dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami

Uchwalona w 2019 r. ustawa o dostępności jest obowiązująca dla wszystkich podmiotów publicznych w rozumieniu tej ustawy²⁶. Do podmiotów tych należą także sądy, które są objęte art. 3 pkt 1. Ustawa definiuje „osobę ze szczególnymi potrzebami” jako osobę, która ze względu na swoje cechy zewnętrzne lub wewnętrzne albo okoliczności, w których się znajduje musi podjąć dodatkowe działania lub zastosować dodatkowe środki w celu przezwyciężenia bariery, aby uczestniczyć w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi osobami (art. 2 pkt 3). Niewątpliwie jej zakres podmiotowy jest szerszy od definicji osoby niepełnosprawnej w rozumieniu przepisów ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych²⁷, gdyż nie wskazuje na zależność pomiędzy statusem osoby ze szczególnymi potrzebami, a posiadaniem jej formalnego potwierdzenia w postaci orzeczenia o niepełnosprawności lub niezdolności do pracy²⁸. Jest również szerszy niż w definicji z Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych, która wskazuje, jako istotną cechę osoby z niepełnosprawnością, długotrwałe naruszenie sprawności organizmu²⁹. Dodatkowo z uzasadnienia ustawy o dostępności wynika, że obok

24 Art. 68 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U z 2022 r. poz. 574)

25 Zob. <https://developer.apple.com/accessibility/>. <https://www.microsoft.com/en-us/accessibility?rtc=1>; <https://www.apple.com/accessibility/>; <https://www.google.com/accessibility/>; <https://www.google.com/accessibility/initiatives-research/>. [dostęp: 13.09.2022].

26 Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 1062 ze zm.).

27 Dz. U. 1997 nr 123 poz. 776.

28 Zob. art. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 573 ze zm.).

29 Art. 1 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

osób z niepełnosprawnościami jej przepisy mają dotyczyć także osób starszych, słabych, chorujących, z wózkiem dziecięcym czy z ciężkim bagażem³⁰. Nie jest to wyliczenie wyczerpujące, więc można do tego dodać choćby osoby z trudnościami w rozumieniu języka z różnorodnych powodów, w tym obcokrajowców. Dzięki tak szerokiemu rozumieniu osób ze szczególnymi potrzebami, likwidacja barier okazuje się być działaniem na rzecz całego społeczeństwa, a przynajmniej znacznej jego części. Nie dotyczy więc wyłącznie osób z niepełnosprawnościami.

W odpowiedzi na potrzeby osób ze szczególnymi potrzebami ustawa o dostępności wprowadza obowiązek zapewniania dostępności architektonicznej, cyfrowej oraz informacyjno-komunikacyjnej (art. 6). Zgodnie z jej przepisami, minimalne wymogi dostępności architektonicznej to zapewnienie, aby ciągi komunikacyjne, poziome (korytarze) i pionowe (przemieszczanie się pomiędzy piętrami) były pozbawione barier. Poza tym dostępne powinny być wszystkie pomieszczenia w budynku za wyjątkiem technicznych (przykładowo, maszynowni dźwigu osobowego). Wśród obowiązków odnoszących się do dostępności architektonicznej wymieniono również możliwość wstępu z psem asystującym, zapewnienie informacji zarówno o rozkładzie pomieszczeń w sposób wizualny i dotykowy lub głosowy jak i ewakuacji lub ratowania osób ze szczególnymi potrzebami w inny sposób. Minimalne wymogi dostępności informacyjno-komunikacyjnej to umożliwienie kontaktu z podmiotem publicznym z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej, w tym tłumacza języka migowego online a także pętli indukcyjnej albo podobnego urządzenia, publikacja na stronie internetowej informacji o podmiocie publicznym w formach dostępnych dla osób ze szczególnymi potrzebami oraz obowiązek zapewnienia komunikacji (w znaczeniu wymiany informacji) z podmiotem publicznym w formie wskazanej przez taką osobę. Wspomniany akt prawny wymienia, jako dziedzinę dostępności, również dostępność cyfrową, choć uregulowana jest ona w odrębnej ustawie. Chodzi o ustawę o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych³¹ (dalej: ustawa o dostępności stron internetowych). W tym wypadku dostępność polega na zapewnieniu zgodności z wymogami wskazanymi w Załączniku do ustawy o dostępności stron internetowych (art. 5 ust. 1). Zawarte w nim wymagania pokrywają się z kryteriami wskazanymi w standardzie WCAG 2.1 na poziomie AA, z wyłączeniem obowiązku zapewnienia napisów rozszerzonych, czyli zawierających wypowiedzi oraz opis dźwięków w tle, do multimediów emitowanych na żywo. Ustawa o dostępności stron internetowych, uchwalona notabene wcześniej

30 Zob. przypis nr 3.

31 Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 848 ze zm.).

niż ustawa o dostępności, jest wynikiem implementacji prawa europejskiego. Warto przy tym zwrócić uwagę na pewną niedokładność tego procesu, która może spowodować wątpliwości interpretacyjne podczas stosowania ustawy o dostępności stron internetowych. Dyrektywa w sprawie dostępności stron internetowych i mobilnych aplikacji sektora publicznego stanowi, że spełnienie norm technicznych, których treść jest z resztą tożsama z wyżej opisanym standardem WCAG na poziomie AA, stwarza jedynie domniemanie spełnienia wymogu dostępności strony internetowej czy aplikacji mobilnej³². Wyraźnie więc wskazano, że realizacja wymogów Dyrektywy ma polegać na zapewnieniu faktycznej możliwości skorzystania ze strony czy aplikacji przez użytkownika, w szczególności osoby z niepełnosprawnością. Postanowienie to nie zostało jednak przeniesione do polskiej ustawy. Obowiązkiwanie tej zasady trzeba wyprowadzać z łącznego interpretowania art. 5 ust. 1 i art. 5 ust 2 ustawy o dostępności stron internetowych.

Nie są natomiast objęte w/w ustawą strony internetowe oraz aplikacje należące do podmiotów innych niż publiczne, nawet jeśli są wykorzystywane do świadczenia usług publicznych przez podmioty publiczne. Jako przykład można wymienić wykorzystywane w szkołach dzienniki elektroniczne. Sądy nie korzystają obecnie ze stron internetowych czy aplikacji należących do podmiotów nie objętych przepisami ustawy. Należy doprowadzić do likwidacji tej luki ustawowej³³.

Ustawa o dostępności wskazuje również określony porządek zapewniania dostępności. Powinno odbywać się ono przez zastosowanie uniwersalnego projektowania albo racjonalnego usprawnienia (art. 2 pkt 2). Jeśli chodzi o definicje tych dwóch pojęć, to ustawa o dostępności odsyła do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Zgodnie z nią uniwersalnym projektowaniem jest takie projektowanie produktów, środowiska, programów i usług, aby były użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. Przy czym, jak podkreśla konwencyjna definicja, uniwersalne projektowanie nie wyklucza pomocy technicznych dla szczególnych grup osób niepełnosprawnych, jeżeli jest to potrzebne (art. 2). Racjonalne usprawnienie z kolei to konieczne i odpowiednie zmiany i dostosowania, nie nakładające nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku, w celu

32 Art. 6 ust. 1 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2102 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie dostępności stron internetowych i mobilnych aplikacji organów sektora publicznego (Dz. U. UE L 327/1).

33 Czyni to na przykład fińskie ustawodawstwo, zob. par. 2 pkt 3 ustawy o świadczeniu usług cyfrowych z 2019 r., tłumaczenie własne, <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2019/20190306>. [dostęp: 01.09.2022].

zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości korzystania z wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami (art. 2). W praktyce istotą różnicy pomiędzy tymi dwoma pojęciami będzie czas wprowadzenia rozwiązań dotyczących dostępności. W przypadku uniwersalnego projektowania chodzi o moment przed powstaniem produktu, usługi czy obiektu. W przypadku racjonalnego dostosowania zaś jest nim czas, gdy dany produkt, usługa albo obiekt już istnieją czy funkcjonują. W obydwu tych sytuacjach, to znaczy zarówno przy zastosowaniu uniwersalnego projektowania, jak i racjonalnego usprawnienia, skutkiem jest zapewnienie dostępności. W przypadku gdy dostępność, w zakresie wskazanym w ustawie, nie jest jednak zapewniona, podmiot publiczny zapewnia tak zwany dostęp alternatywny. Pojęcie to nie zostało wyjaśnione w słowniku ustawy. Wymieniono natomiast przykładowe sposoby realizacji tego obowiązku, to znaczy zapewnienie wsparcia innej osoby, wsparcia technicznego, w tym z wykorzystaniem nowych technologii oraz wprowadzenie takiej organizacji podmiotu publicznego, która umożliwi osobom ze szczególnymi potrzebami realizację ich potrzeb w niezbędnym dla nich zakresie (art. 7 ust. 2). W przypadku dostępności cyfrowej, która jak wspomniano, jest regulowana odrębną ustawą, zapewnienie dostępu alternatywnego może polegać w szczególności na zapewnieniu kontaktu telefonicznego, korespondencyjnego, środków komunikacji elektronicznej, o których mowa w ustawie o świadczeniu usług drogą elektroniczną³⁴ i z pomocą tłumacza lub tłumacza przewodnika języka migowego, jeżeli podmiot publiczny zapewnia taką możliwość (art. 7 ust. 2 ustawy o dostępności stron internetowych).

4. Wybrane technologie informatyczne stosowane w wymiarze sprawiedliwości

W prawie polskim sztuczna inteligencja nie posiada legalnej definicji. Marek Świerczyński i Zbigniew Więckowski wskazują, że AI jako dyscyplina naukowa obejmuje różne podejścia i techniki, takie jak uczenie się maszyn (np. uczenie głębokie i uczenie przez wzmacnianie), rozumowanie maszyn (planowanie, programowanie działań, rozumowanie, wyszukiwanie i optymalizacja) oraz robotyka (sterowanie, postrzeganie, czujniki i urządzenia wykonawcze, a także integrację wszystkich innych technik w systemach cyberfizycznych)³⁵.

Próby zdefiniowania sztucznej inteligencji podejmowały w ostatnim czasie liczne organizacje międzynarodowe. W komunikacie Komisji do

34 Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. 2002 nr 144 poz. 1204).

35 Marek Świerczyński, Zbigniew Więckowski, *Sztuczna inteligencja w prawie międzynarodowym. Rekomendacje wybranych rozwiązań* (Warszawa: Difin, 2021), 36.

Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Sztuczna inteligencja dla Europy* z 25 kwietnia 2018 r. Komisja Europejska odniosła sztuczną inteligencję do systemów, które wykazują inteligentne zachowanie dzięki analizie otoczenia i podejmowaniu działań (w pewnym stopniu autonomicznych) w celu osiągnięcia konkretnych celów. W rezolucji Parlamentu Europejskiego z 20 października 2020 r. z zaleceniami dla Komisji Europejskiej w sprawie systemu odpowiedzialności cywilnej za sztuczną inteligencję pojawiła się propozycja, aby „systemem sztucznej inteligencji” oznaczyć „system, który opiera się na oprogramowaniu albo jest wbudowany w urządzenie, wykazuje się zachowaniem symulującym inteligencję m.in. w oparciu o gromadzenie i przetwarzanie danych, analizowanie i wyciąganie wniosków dotyczących otoczenia oraz podejmuje działania w pewnym stopniu autonomicznie, aby osiągnąć konkretne cele”. Jednocześnie autonomicznym proponuje się zdefiniować taki system AI, „który działa na podstawie interpretacji określonych danych wejściowych i wykorzystuje zestaw wcześniej zdefiniowanych instrukcji, lecz nie jest do tych instrukcji ograniczony, mimo że zachowanie systemu jest ograniczone celem, który mu postawiono, ukierunkowane na jego osiągnięcie i uwarunkowane innymi odnośnymi wyborami twórcy systemu”. W proponowanej przez Parlament Europejski definicji sztucznej inteligencji warto zwrócić uwagę na sformułowanie, że system AI „podejmuje działania w pewnym stopniu autonomicznie”. Niestety, nie sprecyzowano, co miałyby oznaczać autonomiczność „w pewnym stopniu”. Jedną z komisji Rady Europy – European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) w European Ethical Charter on the use of artificial intelligence in judicial systems, przyjętej w grudniu 2018 r., zaproponowała, aby sztuczną inteligencję definiować jako „zespół metod, teorii i technik naukowych, których celem jest odtworzenie przez maszynę zdolności poznawczych człowieka”.

Wykorzystywane obecnie w sądach technologie informatyczne, w tym algorytmy sztucznej inteligencji, nie tworzą jednolitej grupy. Z naszego punktu widzenia najistotniejsze są różnice odnoszące się do zakresu czynności możliwych do wykonania przez użytkowników. Od kilkunastu lat działa Portal Informacyjny Sądów Powszechnych (dalej Portal)³⁶. Obok funkcji informacyjnej, pozwala on na złożenie kilku rodzajów wniosków³⁷:

36 Ewelina Mikołajczuk *Analiza funkcjonowania Portali Informacyjnych Sądów Powszechnych* (Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2020). https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2021/02/IWS_Miko%5C82ajczuk-E._Analiza-funkcjonowania-Portali-Informacyjnych-S%C4%85d%C3%B3w-Powszechnych.pdf, 15. [dostęp: 02.09.2022].

37 Prawną podstawą funkcjonowania Portalu Informacyjnego Sądów Powszechnych jest § 132 ust. 1-4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości

- a) o udział w posiedzeniu sądowym w sposób zdalny,
- b) o udzielenie dostępu do informacji o sprawie za pośrednictwem Portalu,
- c) o udostępnienie protokołu elektronicznego z posiedzenia sądowego,
- d) o wykonanie automatycznego przetworzenia mowy na tekst z protokołu elektronicznego z posiedzenia sądowego³⁸.

Realizacja powyższych wniosków zależy od możliwości technicznych danego sądu³⁹. Użytkownik Portalu może posiadać konto zwykłe albo konto dla pełnomocnika zawodowego, komornika albo podmiotu publicznego⁴⁰. Te trzy ostatnie rodzaje kont posiadają funkcjonalność tworzenia kont zależnych⁴¹. Pomijając szczególną regulację odnoszącą się do komorników sądowych, za pośrednictwem Portalu można uzyskać informacje o sprawie sądowej, w tym o stanie spraw, o czynnościach podejmowanych w sprawach oraz o treści dokumentów wytworzonych przez sąd na podstawie art. 9 kodeksu postępowania cywilnego lub art. 156 kodeksu postępowania karnego⁴². Stworzenie takiej formy dostępu do informacji niewątpliwie zwiększa dostępność w zakresie cyfrowym w porównaniu z wcześniejszymi możliwościami, które obejmowały informację telefoniczną oraz przeglądanie akt sądowych w budynku sądu. W zakresie informacji o sprawie Portal umożliwia uzyskanie informacji między innymi o czasie i miejscu posiedzeń sądowych, sygnaturze sprawy, niektórych danych osobowych stron i pełnomocników oraz terminach czynności dokonanych w trakcie postępowania sądowego. Powyższe można określić jako dane organizacyjne. Zgoła inaczej jest jednak w odniesieniu do treści poszczególnych czynności. Te, które są dokonywane przez sąd, są zamieszczane w Portalu. Dotyczy to jednak wyłącznie samych rozstrzygnięć (wyroki, postanowienia, zarządzenia). Nie są natomiast zamieszczane ich uzasadnienia. Portal nie zawiera również treści pism procesowych stron czy uczestników postępowania sądowego, lecz jedynie wzmiankę o ich wpłynięciu. Nie zamieszcza się w nim również np. treści opinii biegłych.

z dnia 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 2046 ze zm.).

38 Do celów niniejszego artykułu wykorzystano Regulamin obowiązujący na obszarze apelacji warszawskiej. § 6 ust. 1 Załącznika nr 1 do Zarządzenia 43/21 Prezesa Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 18 czerwca 2021 r. Regulamin Portalu Informacyjnego Sądów Powszechnych z obszaru apelacji warszawskiej. <https://portal.waw.sa.gov.pl/api/terms>. [dostęp: 02.09.2022].

39 Jw. § 6 ust. 2.

40 Jw. § 2 ust. 9-12 i 28.

41 Jw. § 2 ust. 13 i 14.

42 Jw. § 1 ust. 5.

Z tych względów nie ma możliwości zdalnego zapoznania się z aktami sprawy. Nawet gdyby jednak Portal zawierał kopie (skany) akt sprawy, nie oznacza to automatycznie jego dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami. Osiągnięcie jej wymaga bowiem, aby dokumenty cyfrowe (pliki) były przygotowane w sposób zgodny z wymogami w tej dziedzinie⁴³. Rozwiązaniem byłoby wprowadzenie obowiązku korzystania z Portalu, który umożliwiłaby dokumentowanie przebiegu całego postępowania sądowego, to znaczy sporządzanie i składanie pism i innych dokumentów, w tym przez skład orzekający. Przygotowanie odpowiednich narzędzi cyfrowych (formularzy) pozwoliłoby na sporządzanie dokumentów w formacie dostępnym cyfrowo. Pozostaje jednak jeszcze kwestia załączników. W tym zakresie niestety brak jest rozwiązań zapewniających całkowitą dostępność cyfrową w sposób automatyczny (maszynowy). Przykładowo, załącznikami mogą być kopie dokumentów pisanych ręcznie, rysunki, dokumentacja techniczna, zdjęcia, pisma odręczne i inne. Oprogramowanie, które jest dziś wykorzystywane nie potrafi przetworzyć pisma odręcznego na format cyfrowy. W tym wypadku, osoba z dysfunkcją wzroku musiałaby skorzystać z wsparcia osoby trzeciej w zapoznaniu się z tego typu załącznikami. Warto też podkreślić, że zapewnienie dostępności Portalu powinno nastąpić zarówno w zakresie funkcjonalności dla klientów, jak i dla pracowników sądu. Umożliwi to wykonywanie pracy osobom z niepełnosprawnościami, które podejmą pracę w jednostkach wymiaru sprawiedliwości. Obowiązek taki wynika zresztą z ustawy o dostępności stron internetowych. Obejmuje ona bowiem wszystkie strony internetowe, również ekstranetowe i intranetowe⁴⁴.

Inną, zdalną formą kontaktu z sądem jest połączenie przez komunikator internetowy w celu udziału w posiedzeniu sądowym (wideokonferencja). Dokonanie czynności postępowania w ten sposób, w kontekście zasady bezpośredniości postępowania, budzi pewne wątpliwości⁴⁵. W przypadku

43 Zob. <https://www.gov.pl/web/dostepnosc-cyfrowa/czy-trzeba-publikowac-skany-dokumentow>. [dostęp 05.09.2022].

44 Art. 5 ust. 1 w zw. z art. 2 pkt 10 ustawy z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych; zob. też Mirosława Brzostek-Kleszcz, „Komentarz do art. 3”, [w:] *Ustawa o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych Komentarz*, red. Kamil Czaplicki, Grażyna Szpor (Warszawa: Wolters Kluwer, 2019); „Komentarz do art. 3”, [w:] *Ustawa o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych. Komentarz*, red. Przemysław Polański (Warszawa: C. H. Beck, 2021).

45 Marcin Uliasz, „Rozprawa zdalna w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 151 KPC)”, [w:] *Postępowanie cywilne w czasie pandemii. E-doręczenia, rozprawa zdalna, posiedzenia niejawne, składanie pism procesowych*,

tego rozwiązania pojawia się również kwestia dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami. W przypadku braku dostępności architektonicznej budynku sądu, gdy osoba z niepełnosprawnością ruchową, na przykład poruszająca się na wózku, napotyka na trudności w dotarciu na salę rozpraw. W tej sytuacji powstaje pytanie o obowiązki sądu wobec tej osoby. Jako podmiot publiczny powinien on zapewnić dostępność osobie ze szczególnymi potrzebami, w tym wypadku – do sali rozpraw. Umożliwiłoby to jej uczestnictwo w posiedzeniu sądowym lub innej czynności w sposób zgodny z zasadą bezpośredniości. Jeżeli to nie nastąpi, przeprowadzenie posiedzenia z wykorzystaniem komunikatora internetowego, nie jest zapewnieniem dostępności. Jest jedynie zapewnieniem dostępu alternatywnego. W tym ostatnim przypadku, osobie ze szczególnymi potrzebami będzie służyło prawo złożenia skargi do Prezesa Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych na brak zapewnienia dostępności (art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami).

W zakresie możliwości wideokonferencji w postępowaniach sądowych warto odwołać się do wytycznych Rady Europy. Komitet Rady Europy CEPEJ na posiedzeniu plenarnym 16 - 17 czerwca 2021 przyjął nowe wytyczne dotyczące przeprowadzania rozpraw zdalnych w postępowaniach sądowych. Wytyczne zawierają podstawowe zasady, których państwa i sądy powinny przestrzegać, by zapewnić zgodność rozpraw zdalnych z prawem do rzetelnego procesu sądowego gwarantowanym przez w art. 6 Konwencji oraz Konwencji 108+. Rada Europy stoi na stanowisku, że państwa członkowskie powinny ustanowić precyzyjne ramy prawne umożliwiające sądom przeprowadzanie rozpraw na odległość. Wśród wytycznych warto wspomnieć o kilku z nich. Decyzja w zakresie wyboru formy rozprawy powinna należeć do sądu. Sąd na podstawie obowiązujących przesłanek powinien ustalić czy przeprowadzenie rozprawy na odległość jest rozsądne i właściwe w konkretnych okolicznościach sprawy. Decyzja sądu musi być uzasadniona. Jednocześnie sąd powinien zabezpieczyć prawo strony do informacji. Strony powinny dysponować możliwością skonsultowania z sądem kwestii przeprowadzenia rozprawy na odległość, uzyskania szczegółowych informacji, podzielenia się swoimi wątpliwościami w sprawie ewentualnych obaw co do bezpieczeństwa zdalnego połączenia. Strona powinna mieć możliwość zwrócenia się do sądu z wnioskiem o przeprowadzenie rozprawy osobiście. Wniosek powinien być uzasadniony. Powinna istnieć możliwość zaskarżenia decyzji sądu o wyborze formy rozprawy do właściwego organu zgodnie z prawem krajowym. Sąd powinien zachować publiczny charakter rozprawy na odległość poprzez

red. Jacek Gołaczyński (Warszawa: C. H. Beck, 2022), rozdz. 4; Łukasz Brzezowski, „Udział prokuratora w posiedzeniu i rozprawie zdalnej” *Prokuratura i Prawo*, nr 3 (2021). <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/numer-3-2021>. [dostęp: 14.09.2022].

stworzenie kompleksowej procedury umożliwiającej udział publiczności. Jawność rozprawy na odległość można zapewnić, np. poprzez umożliwienie publiczności uczestniczenia w rozprawie na odległość w czasie rzeczywistym lub zamieszczanie nagrań na stronie internetowej sądu. Konieczne jest przeznaczanie odpowiednich środków finansowych dla zapewnienia odpowiedniej i skutecznej organizacji wideokonferencji, tak aby rozprawy zdalne w jak największym naśladowały rozprawy tradycyjne, w tym poprzez zapewnienie możliwości pełnej komunikacji wszystkich uczestników rozprawy. Prowadzenie rozpraw zdalnych powinno opierać się na zasadach sprawiedliwości, skuteczności, szybkości postępowania, współpracy, bezpieczeństwa i legalności przetwarzania danych osobowych. Sprzęt i oprogramowanie wideokonferencyjne powinny spełniać minimalne standardy, tak aby ułatwić interoperacyjność stosowanych rozwiązań oraz zmniejszyć opóźnienia w transmisji danych wideo i audio. Sędziowie, strony, pracownicy sądu i inni uczestnicy powinni mieć dostęp do wsparcia informatycznego podczas zdalnych rozpraw, aby uniknąć opóźnień i trudności technicznych podczas korzystania z systemu wideokonferencyjnego.

Wśród form komunikacji z podmiotami publicznymi znajdują się również tak zwane doręczenia elektroniczne⁴⁶. Rozpowszechnienie tego rozwiązania byłoby bardzo użyteczne dla osób ze szczególnymi potrzebami, w szczególności dla osób korzystających z komputera za pomocą czytnika ekranu. Występują tu jednak co najmniej dwie bariery. Przede wszystkim zapewnienie dostępności cyfrowej oprogramowania wykorzystywanego do świadczenia usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego i kwalifikowanego rejestrowanego doręczenia elektronicznego (art. 2 pkt 3 i 8 ustawy z dnia 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych). Dodatkowo również urzędnicy, jeśli są konieczni, do uwiarygodnienia korespondencji w ramach tych usług, musiałyby zostać wykonane w sposób umożliwiający ich obsługę przez osoby ze szczególnymi potrzebami. Z punktu widzenia konwencyjnych regulacji praw osób z niepełnosprawnościami w pełni uzasadnione jest wprowadzenie ustawowego obowiązku zapewniania dostępności, w rozumieniu ustawy, obydwu powyższych elementów. Chodzi bowiem w tym przypadku o usługę publiczną. Niezapewnienie dostępności w tym zakresie może z kolei rodzić szczególny sprzeciw z humanitarnego punktu widzenia, ponieważ rozwiązanie, które samo w sobie daje szansę na samodzielność osobom z niepełnosprawnościami, powoduje ich wykluczenie z powodu braku dostępności cyfrowej. Drugą barierą jest, jak się wydaje, cena usługi kwalifikowanego podpisu elektronicznego, który został przewidziany jako jeden ze sposobów zapewnienia wiarygodności korespondencji w ramach usługi kwalifikowanego rejestrowanego doręczenia elektronicznego

46 Art. 4 ust. 1 w zw. z art. 2 pkt 6 ustawy z dnia 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych (t.j. z 2022 r. poz. 569 ze zm.).

(art. 28 pkt 2 lit. a ustawy z dnia 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych).

Jak wyżej wspomniano, Portal Informacyjny Sądów Powszechnych umożliwia złożenie wniosku o przetworzenie mowy na tekst z elektronicznego protokołu z posiedzenia sądowego. Tekst nie jest jednak sprawdzany ani też poprawiany, tak by jego treść była zgodna z wypowiedziami utrwalonymi elektronicznie⁴⁷. Możliwość przeczytania tekstowej formy przebiegu posiedzenia sądowego jest niewątpliwie szybszym sposobem niż odsłuchiwanie nagrania. Jest również korzystnym rozwiązaniem, jeśli chodzi o zwiększanie dostępności cyfrowej akt sprawy. Każde bowiem rozszerzanie możliwości czytania dokumentów w formie elektronicznej jest działaniem w tym kierunku. Jest to forma korzystna chociażby dla użytkowników czytników ekranu czy osób głuchych, gdyż ta ostatnia grupa nie odsłucha nagrania z posiedzenia. W przypadku elektronicznego przetwarzania mowy werbalnej na tekst powstaje jednak problem skuteczności oprogramowania wykorzystywanego do takich działań. Według wiedzy autorów nie są obecnie dostępne programy, które przetwarzają mowę na tekst na tyle dokładnie, aby nie było potrzebne poprawianie tekstu przez człowieka.

Rozwiązania wykorzystujące sztuczną inteligencję przynoszą również inne możliwości wykorzystania nagranych posiedzeń sądowych. Chodzi o dostępne na rynku oprogramowanie do analizy nagrań rozmów telefonicznych⁴⁸. Szczegółowy zakres możliwych oraz użytecznych informacji, które można uzyskać z takiej analizy, będą mogli zapewne określić specjaliści w zakresie organizacji pracy sądów oraz wskazanego w poprzednim zdaniu oprogramowania.

Dla wielu osób, w tym w szczególności dla osób ze szczególnymi potrzebami, największą przeszkodą w dostępie do wymiaru sprawiedliwości jest brak informacji o własnej sytuacji prawnej lub niemożność jej uzyskania. Powtarzalny katalog pytań, z którymi zmagają się obywatele, obejmuje takie kwestie jak: Czy moja sprawa kwalifikuje się do rozstrzygnięcia w sądzie? Jakie są moje obowiązki? Jakimi prawami dysponuję? Czy mogę żądać odszkodowania i w jakiej wysokości? Gdy pojawi się dany problem prawny, wiele osób ma wątpliwości tego samego rodzaju. Aktualnie odpowiedzi na powyższe pytania wiele osób nie szuka u profesjonalnego doradcy, lecz w internecie. Jakość uzyskanej odpowiedzi bywa różna. Systemy AI przeznaczone do komunikacji, mogłyby stanowić istotną pomoc w ocenie prawnych konsekwencji danego sporu, przyczyniając się do polepszenia sytuacji prawnej stron.

47 § 6 ust. 3 Załącznika nr 1 do Zarządzenia 43/21 Prezesa Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 18 czerwca 2021 r. Regulamin Portalu Informacyjnego Sądów Powszechnych z obszaru apelacji warszawskiej.

48 https://biznes.newseria.pl/biuro-prasowe/it_i_technologie/sztuczna-inteligencja,b1474915079. [dostęp: 05.09.2022].

Przykładem takiego narzędzia jest chatbot czyli usługa internetowa oparta na rozbudowanych zasobach prawnych, która byłaby w stanie rozstrzygać problemy prawne przedstawione w języku naturalnym przez użytkowników, analizować i klasyfikować fakty związane z tymi problemami, wyciągać wnioski i udzielać wstępnej rekomendacji prawnej, imitując przy tym naturalną rozmowę prowadzoną przez ludzi⁴⁹.

Polskie sądy na swoich stronach internetowych coraz częściej oferują narzędzie nazywane Wirtualnym Asystentem. Asystent dostępny jest całą dobę, 7 dni w tygodniu. Wirtualny Asystent udziela informacji na temat m.in. statusu sprawy sądowej, o jej zakończeniu, przekazaniu, zawieszeniu, terminach rozpraw, posiedzeń, wydaniu orzeczenia, wpływie wniosku, etc. Sądy stosują także usługę Wirtualnego Agenta. Jest to usługa automatycznie udzielanych informacji o stanie sprawy na podstawie sygnatury sprawy wprowadzonej za pomocą klawiatury numerycznej telefonu zgodnie z odsłuchiwanymi komunikatami, bez potrzeby wizyty w sądzie⁵⁰.

Istotną kwestią związaną z dostępnością cyfrową, która tu się jednak pojawia, jest zapewnienie dostępności cyfrowej tego typu funkcji, co jak ustaliliśmy jest obowiązkiem sądu na podstawie przywołanych wcześniej przepisów.

5. Podsumowanie

Projektując rozwiązania informatyczne dla wymiaru sprawiedliwości trzeba kierować zasadą „projektowania dla wszystkich” (ang. *Design for All*)⁵¹. Należy dążyć do eliminacji barier i zapewniania dostępu do danych treści dla jak najszerszego grona osób, w tym osób ze szczególnymi potrzebami⁵². Naszym zdaniem sądy powinny wykorzystywać najnowsze tech-

49 Richard Susskind, *Tomorrow's Lawyers* (Oxford: Oxford University Press 2013), 49.

50 Zob. Wirtualne Biuro Obsługi Interesantów Sądu Rejonowego w Legnicy: <https://www.legnica.sr.gov.pl/wirtualne-biuro-obslugi-interesantow,m,mg,240,264>; Sąd Rejonowy w Elblągu: <https://elblag.sr.gov.pl/biuro-obslugi-interesanta-boi,m,mg,213>; Sąd Okręgowy w Katowicach: <https://katowice.so.gov.pl/wirtualne-biuro-obslugi-interesanta,m,m1,385>. [dostęp: 22.08.2022]. Więcej: Michał Kotalczyk, „Sztuczna inteligencja w służbie polskiego sądu – propozycje rozwiązań” *Iustitia*, 2 (2021).

51 *User Interfaces for All: Concepts, Methods and Tools*, red. Constantine Stephanidis (Boca Raton: CRC Press, 2001).

52 Zob.: *A/HRC/49/52: Artificial intelligence and the rights of persons with disabilities - Report of the Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities*, December 2021. <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc4952-artificial-intelligence-and-rights-persons->

nologie. Jednocześnie deweloperzy IT powinni uwzględniać potrzeby osób z różnorodnymi ograniczeniami, jak choćby osób niepełnosprawnych.

Należy podkreślić, że osoby ze szczególnymi potrzebami nie stanowią jednolitej grupy. Dla jednych wizyta w sądzie nie będzie nadmiernym obciążeniem, w przypadku innych już tak. Jednocześnie postępowania sądowego w formie wideokonferencji nie należy traktować jako wyłącznego panaceum na wszelkie bolączki osób ze szczególnymi potrzebami. Każda z osób o szczególnych potrzebach powinna dysponować swobodą wyboru formy uczestnictwa w toczącym się postępowaniu.

Kluczową kwestią jest włączenie przedstawicieli licznych środowisk osób ze szczególnymi potrzebami do ewentualnych zespołów legislacyjnych zajmujących się tworzeniem rozwiązań prawnych obejmujących sztuczną inteligencję w zakresie najnowszych technologii stosowanych w wymiarze sprawiedliwości. Podobnie powinna wyglądać współpraca na poziomie tworzenia konkretnych rozwiązań technicznych. Projektowane rozwiązania technologiczne powinny powstawać nie tylko dla, ale i z udziałem osób o szczególnych potrzebach.

Rewolucja technologiczna nie jest rzeczywistością futurystyczną, ona już trwa i dotyka niemal każdej sfery ludzkiej aktywności. Nieskrępowany dostęp do wymiaru sprawiedliwości dawno przestał być przywilejem i dziś jest niekwestionowanym prawem człowieka. Niezależnie od działań

-disabilities-report. [dostęp: 20.08.2022]. Z opisu raportu: „The world is undergoing unprecedented and rapid growth in the use by States of artificial intelligence, automated decision-making and machine-learning technologies. These new technologies can be of enormous benefit to persons with disabilities and drive the search for inclusive equality across a broad range of fields such as employment, education and independent living. However, there are many well-known discriminatory impacts. While there is a growing awareness of the broad human rights challenges that these new technologies can pose, a more focused debate on the specific challenges of such technology to the rights of persons with disabilities is urgently needed (...) the human rights of persons with disabilities should be placed at the centre of the debate about these technologies. Once these risks are addressed, then the practical benefits of artificial intelligence might be realized”: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc4952-artificial-intelligence-and-rights-persons-disabilities-report>. [dostęp: 22.08.2022]. O przypadkach dyskryminacji osób niepełnosprawnych przez algorytmy AI donosiła prasa: Richard Vanderford, „AI Hiring Tools Can Violate Disability Protections, Government Warns” *The Wall Street Journal*, 12th May 2022. <https://www.wsj.com/articles/ai-hiring-tools-can-violate-disability-protections-government-warns-11652390318>. [dostęp: 19.08.2022].

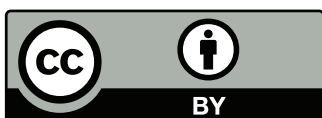
podejmowanych przez organizacje międzynarodowe oraz ustawodawcę krajowego najnowsze technologie będą pokonywać kolejne ograniczenia. Obecnie stoimy w najbardziej optymalnym okresie uregulowania drogi rozwoju technologii, w tym sztucznej inteligencji wykorzystywanej na potrzeby wymiaru sprawiedliwości. Fundamentem wszelkich procesów legislacyjnych powinna być promowana przez Radę Europy humanocentryczna wizja sztucznej inteligencji, której trwałym fundamentem są prawa człowieka. Tylko przyjęcie takiej perspektywy sprawi, że sztuczna inteligencja oraz inne technologie informatyczne pomogą w dostępie do wymiaru sprawiedliwości osobom ze szczególnymi potrzebami.

Bibliografia

- Brzezowski Łukasz, „Udział prokuratora w posiedzeniu i rozprawie zdalnej” *Prokuratura i Prawo*, nr 3 (2021): 33-48.
- Brzostek-Kleszcz Mirosława, „Komentarz do art. 3”, [w:] *Ustawa o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych Komentarz*, red. Kamil Czaplicki, Grażyna Szpor. 35-52. Warszawa: Wolters Kluwer 2019.
- Brzozowski Wojciech, Adam Krzywoń, Marcin Wiącek, *Prawa człowieka*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2019.
- Jałowiecka Agata, „Pojęcie i stosowanie WCAG 2.1.”, [w:] *Prawo nowych technologii. Księga z okazji jubileuszu 20-lecia działalności Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej i Studentckiego Koła Naukowego – Blok Prawa Komputerowego*, red. Jacek Gołaczyński. 320-329. Warszawa: C. H. Beck, 2022.
- Kotalczyk Michał, „Sztuczna inteligencja w służbie polskiego sądu – propozycje rozwiązań” *Iustitia*, 2 (2021): 60-66.
- Markiewicz-Hoyda Hanna, „Prawna analiza koncepcji dostępności (accessibility)” *Państwo i Prawo*, nr 3 (2022): 110-124.
- Singh Arundhati, „An Overview of Artificial Intelligence and Law” *International Journal of Law Management & Humanities*, vol. 4 (2021): 1432-1439. DOI: <https://doi.org/10.1000/IJLMH.11629>.
- Susskind Richards, *Tomorrow's Lawyers*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Świerczyński Marek, Zbigniew Więckowski, *Sztuczna inteligencja w prawie międzynarodowym. Rekomendacje wybranych rozwiązań*. Warszawa: Difin 2021.
- Uliasz Marcin, „Rozprawa zdalna w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 151 KPC)”, [w:] *Postępowanie cywilne w czasie pandemii. E-doręczenia, rozprawa zdalna, posiedzenia niejawne, składanie pism procesowych*, red. Jacek Gołaczyński. 92-106. Warszawa: C. H. Beck, 2022.

User Interfaces for All: Concepts, Methods and Tools, red. Constantine Stephanidis. Boca Raton: CRC Press, 2001.

Ustawa o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych. Komentarz, red. Przemysław Polański. 44-70. Warszawa: C. H. Beck 2021.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license.

For guidelines on the permitted uses refer to <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>